

Vernakularna arhitektura Crne Gore je izuzetna graditeljska baština ali također i nedovoljno ili loše zaštićena. Vrijedni primjerci su u nestajanju bilo namjernim rušenjem u cilju oslobađanja lokacija za nove objekte, bilo u prirodnom nestajanju zbog neodržavanja. Istovremeno, ova vrsta graditeljskog naslijeđa je zapostavljena u institucionalnoj zaštiti. Gornja Lastva je jedna od 13 ruralnih cjelina za koje su osmadesetih godina XX stoljeća izrađeni urbanistički projekti revitalizacije, a arhitektonski snimci njihovih objekata tada izrađeni su vrijedna dokumentacija o vernakularnom/ruralnom graditeljskom naslijeđu Boke.

Marija Nikolić, dipl.ing.arh. KZU Napredak Gornja Lastva

Tradicionalnom se graditeljskom naslijeđu, u posljednjih 80 godina, poklanjalo manje stručne pažnje pa je i dokumentovanje, kulturno istorijska valorizacija i zaštita takvih dobara malobrojnija u odnosu na brojne vrste i tipove tradicionalne, narodne arhitekture koje baštini Crna Gora obzirom na njene različite prirodne, geografske i kulturno istorijske specifičnosti i naslijeđe. Tek je 20-tak zaštićenih objekata i prostora sa dominantnim vrijednostima tradicionalne arhitekture, ali je više od stotinu objekata i prostora sa dominantnim vrijednostima tradicionalne arhitekture prepoznato kao očuvano i preliminarno vrijedno svake stručne pažnje i preporučeno za predstojeće dokumentovanje, kulturno istorijsku valorizaciju i zaštitu.

Tanja Vujović, etnološkinja, Uprava za zaštitu kulturnih dobara na Cetinju

Gornje Brce (Opština Bar) je jedno zaboravljeno i napušteno selo nadomak mora, jedinstven primjer crnogorske vernakularne arhitekture. Autentične kuće (sa "skalarima"), u kojima se spajaju paštrovski, bokeški i islamski model stanovanja, zasigurno spadaju medju najinteresantnije i najznačajnije seoske stambene objekte Crnogorskog primorja. Nastalo u skladu sa prirodom i ljudskim potrebama selo Gornje Brce je primjer kako jedno seosko naselje može imati sve elemente savremenog grada – organizacija ovog sela je preteča urbane morfologije (R. Radović). Nesvakidašnji primjer "arhitekture bez arhitekata" – selo Gornje Brce je "nulti prostor" - prostor koji nas vraća na početak, na primarno, egzistencijalno, na sinergičan odnos "čovjek-priroda".

Dr Slavica Stamatović Vučković, redovna profesorka Arhitektonski fakultet, Univerzitet Crne Gore

Graditeljsku baštinu katuna čine prije svega karakteristični primjeri tradicionalne, ruralne/ vernakularne arhitekture: kolibe - zgrade za stanovanje stočara, torovi za stoku, pomoćni objekti (mjekari, telečari,..), kotari za sijeno, ublovi za vodu, i dr. Takođe, na katunima se nalaze i nadgrobni spomenici iz različitih perioda (tumuli, stećci, kiljani,..) kao i rijetki religijski objekti, ali i putevi i staze koji povezuju katune i pasišta. Posljednjih decenija implementirano je više istraživačkih aktivnosti i projekata koji su se bavili katunima u Crnoj Gori, a koji su tretirali i graditeljsku baštinu katuna

Aleksandra Kapetanović, arhitektica konzervatorica, EXPEDITIO

VERNADOC (skraćeno od vernakularna dokumentacija - *vernacular documentation*) je metodologija arhitektonskog snimanja koja podrazumeva korišćenje jednostavnih mjernih instrumenata i prezentaciju rezultata kroz crteže u tehnicu tuša na papiru. Korjeni ovog metoda sežu unazad više od jednog vijeka, do tradicije dokumenovanja finske graditeljske baštine na Helsinškom tehničkom univerzitetu (HUT, danas Alto univerzitet, AU). Metodologiju je razvio i unaprijedio finski arhitekta Markku Mattila pre nego što se program proširio po svijetu u drugoj polovini 2000-tih. Sada već višedecenijsko iskustvo pokazalo je da zadivljujući slobodoručni crteži u tehnicu tuša nastali na ovaj način mogu da pomognu u komunikaciji sa lokalnim zajednicama, posebno kada je potrebno obrazložiti vrednosti vernakularnog naslijeđa.

Jelena Pejković je arhitekta-konzervator iz Beograda